12.2.2025

Sivistysvaliokunnalle

Arenen lausunto hallituksen esitykseksi laiksi Suomen Akatemiasta annetun lain muuttamisesta

HE 209/2024 vp

- Arene katsoo, että Suomen Akatemiaa koskevaa lakia olisi tarve päivittää esitettyä laajemmin. Akatemian tehtäviä koskevaa pykälää tulisi muuttaa siten, että sen tehtäväkenttään kuuluisi nykyistä selkeämmin myös soveltavan ja työelämäläheisen tutkimus- ja kehittämistoiminnan rahoittaminen ja tukeminen.
- Lakiesityksen ehdotus tutkimusinfrastruktuurikomitea muuttamista toimikunnaksi on perusteltu. Infrastruktuurirahoitusten osalta Arene korostaa rahoitusten strategista luonnetta verrattuna muihin Akatemian rahoitusinstrumentteihin.
- Akatemiaprofessorien ja akatemiatutkijoiden palkkausta turvanneiden säännösten poistaminen on myös perusteltu esitys.
- Arene suhtautuu osin kriittisesti Akatemian tehtäviä koskevan pykälän uuden momentin osaan, jossa Akatemia velvoitettaisiin seuraamaan Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan linjaa. Arene katsoo, että ulko- ja turvallisuuspolitiikan huomioiminen tehtävien toteuttamisessa voitaisiin jättää pois lakiesitystä, sillä pykälän kirjaukset Suomen kansallisen turvallisuuden ja kansainvälisten velvoitteiden seuraamisesta riittävät varmistamaan tutkimuksen turvallisuuden ja toisaalta tutkimuksen vapauden.

Lausunnon alkuun Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene haluaa nostaa esiin tarpeen Suomen Akatemian tehtävien laajempaan uudistamiseen. Suomen Akatemia on pääasiallinen opetus- ja kulttuuriministeriön budjettiin kuuluvan tutkimus- ja kehittämistoiminnan rahoituksen jakaja. Akatemian nykyiset painopisteet ja rahoitushaut eivät käytännössä tue lainkaan ammattikorkeakoulujen lakisääteistä tehtäviä tehdä ammattikorkeakouluopetusta palvelevaa sekä työelämää ja aluekehitystä edistävää ja alueen elinkeinorakennetta uudistavaa soveltavaa tutkimustoimintaa, kehittämis- ja innovaatiotoimintaa sekä taiteellista toimintaa.

Arene pitää erikoisena, ettei opetus- ja kulttuuriministeriön ohjeuksen alaisuudessa toimiville ammattikorkeakouluille ole tarjolla sopivia OKM:n hallinnonalan tarjoamia tutkimus- ja kehittämistoiminnan rahoituksia, vaan ammattikorkeakoulujen odotetaan hakevan rahoitus soveltavan tutkimus- ja kehittämistoiminnan tekoon erityisesti työ- ja elinkeinoministeriön hallinnoimista rahoituslähteistä tai puhtaasti eurooppalaisista rahoituslähteistä.

Akatemian tehtäviä koskevaa pykälää tulisi muuttaa siten, että sen tehtäväkenttään kuuluisi nykyistä selkeämmin myös soveltavan ja työelämäläheisen tutkimus- ja kehittämistoiminnan rahoittaminen ja tukeminen. Muutoksen myötä Akatemian rahoitushakuihin tulisi saada mukaan vahvemmin

Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto
Arene ry
www.arene.fi

soveltavaan ja käytännönläheiseen tutkimukseen kohdentuvia rahoitushakuja. Samoin tulisi pohtia erillisen käytännönläheiseen soveltavaan tutkimukseen erikoistuneen yksikön perustamista Akatemian yhteyteen Alankomaiden mallin tapaan. Alankomaissa paikallisen tutkimusrahoituksesta vastaavan viranomaisen (The Netherlands Organisation for Scientific Research NWO) alaisuuteen on perustettu Regieorgaan SIA, jonka tehtävä on itsenäisesti rahoittaa ammattikorkeakoulujen käytännönläheistä soveltavaa tutkimus- ja kehittämistoimintaa.

Lakiesitystä koskeva huomiot

Lakiesityksessä ehdotetaan selkeytettäväksi Akatemian hallinnon rakenteita muuttamalla nykyinen tutkimusinfrastruktuurikomitea tutkimusinfrastruktuuritoimikunnaksi, jonka tehtävät ja nimittämiskäytännöt vastaisivat Akatemian muiden toimikuntien tehtäviä ja nimittämiskäytäntöjä. Arene pitää myönteisenä, että Suomen Akatemian rakenteita, tehtäviä ja nimittämiskäytäntöjä yhtenäistetään. Toisaalta on tärkeää, että erityisesti infrastruktuurien rahoittamisessa Akatemia varmistaa rahoitusten strategisen kohdentamisen, sillä infrastruktuurien rahoituksessa rahoituspäätöksillä on pitkäaikaisemmat vaikutukset kuin muun tutkimusrahoituksen kohdalla.

Hallituksen esityksessä esitetään, että Akatemian hallituksen strategisen työskentelyn vahvistamiseksi toimikuntien, tutkimusinfrastruktuurikomitean ja strategisen tutkimuksen neuvoston puheenjohtajien läsnäolo- ja puheoikeus hallituksessa poistettaisiin. Esitystä perustellaan sillä, että puheoikeuden poistaminen tehostaa hallituksen työskentelyä ja työskentelyrauhan kannalta olisi perusteltua vähentää hallituksen kokoukseen osallistuvien henkilöiden määrää. Arene pitää muutosta perusteltuna, mutta korostaa, myös muutoksen jälkeen hallituksen on tärkeää hyödyntää toimikuntien tieteellistä asiantuntemusta toteuttaessa sille laissa määrättyjä tehtäviä.

Lakiesityksessä ehdotetaan kumottavaksi vuonna 2010 voimaan tulleen yliopistouudistuksen siirtymävaiheeseen kytkeytyneet Suomen Akatemian tutkimusvirkajärjestelmän jatkuvuutta turvanneet säädökset koskien akatemiaprofessorien ja akatemiatutkijoiden palkkausta. Arene pitää ehdotettua muutosta perusteltuna, sillä akatemiatutkijan rahoitus on vakiintunut osaksi Suomen Akatemian rahoitusinstrumentteja. Rahoituksen vastaanottaessaan tutkimuksen suorituspaikka sitoutuu noudattamaan rahoitusehtoja, jotka koskevat muun muassa tutkijan työajan käyttöä muihin kuin tutkimustehtäviin, palkkausta ja muita tutkijan toimintaedellytyksiä.

Lisäksi lakiin ehdotetaan lisättäväksi säännös, jonka mukaan *”Edellä 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettujen tehtävien hoitaminen ei saa olla ristiriidassa Suomen kansallisen turvallisuuden, Suomen kansainvälisten velvoitteiden tai Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan kanssa.”*

Suomen Akatemian sitominen lainsäädännön tasolla noudattamaan kulloistakin Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan linjaa näyttää edelleen varsin laveasti määritellyltä kirjaukselta. Lakiesityksen esitöissä on kuitenkin tarkemmin määritelty lainsäätäjän tahtotila, jonka mukaan päätösvalta tutkimuksen sisällöstä ja aihevalinnoista jää edelleen tutkimusyhteisölle (Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi Suomen Akatemiasta annetun lain muuttamisesta 209/2024 vp, Perustelut, s. 24–25). Suomen Akatemia velvoitetaan huomioimaan, että tutkimuksen turvallisuudesta on asianmukaisesti huolehdittu Akatemian prosesseissa ja rahoituksen ehdoissa. Tämä on huomattava

parannus edelliseen lakimuutosehdotukseen nähden ja huomioi tieteen vapauden sekä tiedeyhteisön itsesääntelyperiaatteet.

Eduskunnan tulee kuitenkin vakavasti harkita, onko Suomen Akatemian tehtäviä hoitaessaan tarpeen huomioida Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisia kantoja, vaan riittäisivätkö ehdotetut lisäykset kansallisen turvallisuuden ja kansainvälisten velvoitteiden huomioimisesta toteuttamaan lainsäätäjän tahtotilan. Lakiesityksen haasteena on osin myös se, millainen osaaminen ja resurssit Akatemialla on toteuttaa Suomen kansallisen turvallisuuden ja kansainvälisten velvoitteiden huomioiminen tieteellisen arvioinnin lisäksi.

Arene haluaa myös korostaa, että tehokkain tapa vahvistaa tutkimuksen turvallisuutta on tehdä sitä vahvistavia toimia suoraan tutkimusta tekevissä organisaatioissa kuten korkeakouluissa ja tutkimuslaitoksissa. Tutkimuksen turvallisuus on jatkuvassa muutoksessa globaalin epävakauden ja teknologisen kehityksen myötä, jolloin muuttuviin tilanteisiin pitää pystyä reagoimaan tarvittaessa nopeasti ja ketterästi.

Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry

Riitta Konkola
puheenjohtaja

Ida Mielityinen
toiminnanjohtaja